7. Nock MK, Borges G, Bromet EJ, et al. Cross-national prevalence and risk factors for suicidal ideation, plans, and attempts in the WHO World Mental Health Surveys. Br J Psychiatry 2008; 192:98–105.

CONCORDANŢE ŞI DISCORDANŢE ÎN REPREZENTĂRILE PSIHICE ALE ADULŢILOR SEMNIFICATIVI PRIVIND COPILUL

Dumitriţa Dreglea, Zinaida Bolea, Anatol Nacu
Catedra Psihiatrie, narcologie şi psihologie medicală, USMF „Nicolae Testemiţanu”

Summary

Concordance and discordance in the significant adults' representation regarding the child

The aim of the research are the identification of the modality in which the significant adults - the mother, the teacher and the scholar psychologist, represent the child and the relationship between concordance/discordance of the representations of significant adult's and the psychological functioning of children. The research starts from the assumption that the concordance of the significant adult's representation regarding the child determinate a psychological well-being for the child and the discordance between the significant adult's representation regarding the child determinate a state of discomfort. The results of the research confirm the presumption regarding the importance of concordance of the significant adult's representation regarding the child for the quality of children's psychological functioning.

Rezumat

Articolul are drept obiective identificarea modului în care copilul este reprezentat de adulții semnificativi - părinte, profesor, și evidențierea relației dintre concordanța/discordanța reprezentărilor adulților semnificativi pentru funcționarea psihologică a copilului. Cercetarea pornește de la premiza,conform căreia concordanța reprezentărilor determină o stare a copilului marcată de confort psihoemoțional, iar discordanța reprezentărilor adulților semnificativi inducestres și disconfort psihoemoțional. Rezultatele cercetării confirmă presupozițiile privind importanța concordanței dintre reprezentările adulților semnificativi pentru funcționarea psihică a copilului.

Actualitatea

Individul uman se dezvoltă prin intermediul unei multitudini de identificări cu persoanele semnificative din parcursul său existențial. Identificarea are loc nu doar cu entitatea umană în dimensiunile sale fizică și psihică, ci și cu mesajele pe care le enunță modelul de identificare. În această ordine de idei, suntem interesați în cercetarea noastră, de influența mesajului persoanei semnificative asupra copilului. Mesajul central cu care se confruntă copilul este mesajul adultului semnificativ despre însuși copilul. Sintagma“adult semnificativ” se referă la persoanele care au o influență prioritară asupra dezvoltării copilului. Adultul semnificativ reprezintă pentru copil un cadru existențial de referință. Respectiv, discursul adultului este foarte important, în special partea de discurs care se referă la copil. Astfel, individul uman în copilăria timpurie este obligat, în virtutea unei legități existențiale, să primească și să încerce să elaboreze aceste mesaje din partea adulților semnificativi. Felul în care „conlucrează”reprezentările diferitor adulți semnificativi este esențial pentru confortul psihoemoțional al copilului. Actualitatea temei derivă din insuficiența elaborării acestei realități psihologice la nivel individual și organizațional: în ciclul școlar din Republica Moldova nu există deocamdată un sistem de

asistenţă psihologică care să ţină cont de efectul care derivă din "întîlnirea" dintre mesajul conştient şi inconştient a adultului privind copilul şi funcţionarea lui psihică.

Clarificări conceptuale

Conceptul de reprezentare se regăseşte în spaţiul psihanalitic şi în domeniul psihologiei sociale. Reprezentarea celuilalt – al individului izolat, al grupului, al fenomenului social, este un pilon central al relaţionării noastre cu realitatea obiectivă şi subiectivă. Conform opiniei lui Adrian Neculau, reprezentările sociale sunt "fragment al psihicului", o verigă importantă în conştiinţa individuală, fiind constituită din concepte, de clasificări, de sentimente colective, etc. "Reprezentarea este socială pentru că individul însufleţeşte „realitatea obiectivă", şi-o apropie, o reconstituie, o integrează organizării sale cognitive, sistemului său de valori, istoriei sale, contextului său social şi ideologic" (Neculau, 1996).

În context psihanalitic reprezentarea celuilalt este un subiect de interes în lucrările lui S. Freud, care distingearealitatea obiectivă şi realitatea subiectivă a individului. Realitatea subiectivă comportă în sine reprezentarea celuilalt prin prisma propriei noastre funcţionări psihice,definită prioritar prin conflicte şi, respectiv, mecanisme de apărare. D. Winnicott a continuat tematica relaţiei cu „celălalt-obiectul", iar fraza lui „Un bebeluş? Aşa ceva nu există" a devenit emblematică pentru prezumţia psihanalitică conform căreia, felul în care mama comunică cu copilul şi îşi reprezintă copilul este esenţială pentru împlinirea psihologică a acestuia. La rîndul său, Serj Lebovici analizează felul în care părintele îşi reprezintă conştient şi inconştient copilul şi identifică mai multe realităţi ale acestui fenomen: el formulează ipoteza,conform căreia pe lîngăcopilul real, mai există în mintea părinţilor un copil imaginar şi un copil fantasmatic. Lebovici susţine că copilul fantasmaticcorespunde copilului dorinţei de maternitate, este rezultatul conflictelor libidinale şi narcisice ale mamei şi este legat de conflictul oedipian al mamei. Copilul imaginareste copilul dorit; el se înscrie in problematica de cuplu care este condiţionat de viaţa fantasmatică a mamei şi tatălui. Copilul realităţii materialeeste cel care interacţionează concret, cu bagajul sau genetic şi competenţele sale particulare întotdeauna susceptibile să intre în rezonanţă cu fantasmatica maternă, menţionează Serj Lebovici. Unul dintre riscurile specifice a relaţiei părinte-copil se poate concretiza în discrepanţa prea mare între realitatea obiectivă privind personalitatea şi funcţionarea copilului, pe de o parte, şi felul în care mama/părintele îşi reprezintă copilul. Harry Sullivan (1953) a introdus pentru prima dată conceptul de „altul semnificativ" (significantother), referindu-se la oricare persoană, influentă (autoritară) asupra comportamentului şi dezvoltarea respectivei personalităţi (apud. Meşereakov şi Zincenco, 2003).Relaţiile timpurii ale copiilor cu mamele lor şi ceilalţi adulţi semnificativi influenţează formarea conceptului de sine, a sentimentelor de securitate şi relaţiile cu ceilalţi în general.

Materiale şi metode

Demersul experimental. Cercetarea a fost realizată cu scopul de a identifica modul în care este reprezentat copilul de către adulţii semnificativi şi de a analiza discordanţa/concordanţa dintre aceste reprezentări. Obiectul cercetării îl constituie reprezentarea psihică a copilului de către adulţii semnificativi.

Am pornit de la presupoziţia că discordanţa/concordanţa dintre reprezentările adulţilor semnificativi au impact asupra funcţionării psihice a copilului. Astfel, cu cît reprezentările adulţilor despre copil sunt mai „apropiate", cu atât copilul va trăi o stare de confort psihoemoţional şi invers cu cât reprezentările adulţilor semnificativi sunt mai „îndepărtate", cu atît copilul se implică în trăiri marcate de disconfort psihoemoţional.

Atingerea scopului cercetării s-a realizat prin intermediul următoarelor obiective:

- Analiza profilului psihologic al copilului;
- Identificarea modului în care copilul este reprezentat de către mamă;

- Identificarea modului în care copilul este reprezentat de către profesor;
- Analiza discordanţei şi concordanţei între reprezentările psihice ale adulţilor semnificativi privind copilul.

Eşantionul de cercetare a fost constituit din 12 preadolescenţi, fete şi băieţi din clasele a IV–a cu vîrsta cuprinsă între 10 şi 11 ani, profesoara şi 12 părinţi (mamele copiilor incluşi în cercetare). Elevii au fost selectaţi aleatoriu.

În calitate de adulţi semnificativi au fost luaţi profesoara copiilor şi mamele copiilor implicaţi în cercetare. Alături de părinte, care are prioritate în şirul identificărilor, învăţătoarea este un alt adult semnificativ, care intervine la un moment al biografiei copilului, odată cu începutul studiilor şi devine un adult important pentru copil în sensul identificărilor. Pe lîngă rolul didactic, învăţătoarea devine şi un substitut parental atît la nivel conştient, cît şi inconştient.

Metode empirice

Pentru analiza profilului psihologic al copilului au fost utilizate:

1) testul de personalitate Cattel (Children's Personality Questionnaire), varianta modificată pentru copii de 8 – 12 ani de E. Alexandrivskaia şi I. Ghiiliaţeva (А.А. Рукавишников, М.В. Соколова, 1995)

2) metoda proiectivă "Desenul persoanei" (Draw-A-Person"-D.A.P. – Testul Karen Machover, 1949, apud. A. Abraham, 2006);

3) **Testul "Scăriţa"** elaborată de T. D. Marţinkovskaia (1997). Testul permite identificarea felului în care copilul se autoapreciază şi felul în care crede că îl percep ceilalţi: copiii şi adulţii. Această metodă a fost adaptată necesităţilor cercetării noastre: părintele/profesorul au fost invitaţi să identifice felul în care cred ei că copilul se apreciază şi este apreciat de ceilalţi adulţi.

4) **Descrierea asociativă.** Pentru identificarea felului în care părintele şi profesoara îşi reprezintă copilul am elaborat "descrierea asociativă": învăţătoarea şi părintele au fost invitaţi să descrie copilul prin 10 propoziţii. Descrierea asociativă ne permite să identificăm termenii în care părintele şi profesorul descriu copilul. Această metodă ne-a permis să identificăm reprezentarea psihică a copilului de către aceşti adulţi semnificativi.

Procedura analizei calitative a datelor

Profilul psihologic realizat de psiholog a fost luat drept cadru de referinţă, dat fiind faptul că psihologul oferă o evaluare a copilului nu doar în baza interpretării subiective, ci şi în baza demersului psihometric, deci din toţi aceşti trei adulţi semnificativi, psihologul este cel care vine cu cel mai înalt nivel de obiectivitate.

Pentru a identifica concordanţa şi discordanţa dintre reprezentări am formulat cîteva criterii de analiză a descrierii asociative, respectiv am delimitat două tipuri de discordanţă în descrierile profesorului şi a părintelui:

- **Discordanţe de nivelul I**. Se atestă acest tip de discordanţă în cazul în care adulţii semnificativi descriu/invocă caracteristici opuse ale aceleiaşi dimensiuni a personalităţii copilului.

De exemplu:

- profesorul "leneşă", părintele – "harnică";
- profesorul "ostil", părintele – "prietenos".
- **Discordanţa de nivelul II**. Se atestă acest tip de discordanţă în cazul în care în descrierea copilului de către adulţii semnificativi regăsim caracteristici invocate de un singur adult.

De exemplu, profesorul vorbeşte despre anxietate, iar în descrierea părintelui nu regăsim această caracteristică.

În cercetarea noastră susţinem că există concordanţă între reprezentările adulţilor semnificativi, sau avem "reprezentări apropiate" ale adulţilor semnificativi, în cazul în care sunt îndeplinite următoarele condiţii:

- nu există discordanţe de nivelul I în descrierile profesorului/părintelui/psihologului sau există puţine discordanţe de acest tip (cel mult 2 discordanţe);
- nu există discordanţe de nivelul II în descrierile profesorului/părintelui/psihologului sau există puţine discordanţe de acest nivel (cel mult 5 discordanţe).

Respectiv, discordanţă între reprezentări sau reprezentări îndepărtate avem în cazul în care nu sunt îndeplinite aceste două condiţii.

Rezultatele cercetării

În urma analizei calitative a descrierilor asociative realizate de adulţii semnificativi – părinte, profesor, psiholog, am obţinut trei grupuri de copii în funcţie de concordanţa/discordanţa dintre reprezentări.

Grupul I de copii (5 copii) sunt cei, în cazul cărora atestăm concordanţă între reprezentări sau „reprezentări apropiate" ale adulţilor semnificativi.

Grupul II de copii (5copii)sunt cei, în cazul cărora atestăm concordanţă între reprezentările profesorului şi ale psihologului, și reprezentarea diferită a părintelui (a mamei).

Grupul III de copii (2 copii) sunt cei, în cazul cărora atestăm discordanţă între reprezentările a celor trei adulţi semnificative sau „reprezentări îndepărtate" ale adulţilor semnificativi.

Pentru a verifica ipoteza privind relaţia dintre felul în care copilul este reprezentat de adulţii semnificativi şi funcţionarea psihică a copilului, am analizat funcţionarea psihologică a copiilor din fiecare grup. Funcţionarea psihologică a copiilor a fost descrisă conform următoarelor dimensiuni:

- Profilul psihologic (preponderenţa trăsăturilor pozitive sau negative de personalitate);
- Nivelul de autoapreciere al copilului;
- Reușita academică.

Tabelul de mai jos constituie o reprezentare grafică a rezultatelor celor trei grupuri.

Conform rezultatelor cercetării vedem că "reprezentarea apropiată" a adulţilor semnificativi influențează pozitiv dezvoltarea personalității copiilor din grupul I. Acești 5 copii, conform profilului psihologic realizat, sunt caracterizați prin trăsături de personalitate pozitive. Aprecierea adecvată a adulţilor semnificativi servește drept fundament al constituirii unui nivel de autoapreciere medie a copiilor.

Materialul psihologic analizat prezintă un profil psihologic cu mai multe caracteristici negative decît pozitive ale personalității copiilor din grupul II, care sunt "reprezentați diferit" de părinți (mamele copiilor din acest grup). Majoritatea copiilor au un nivel mediu de autoapreciere, însă din acest grup fac parte doi copii cu nivel scăzut de autoapreciere, influențînd sensibilitatea la critică și incapacitatea de a evalua adecvat propriile calități și capacități.

Grupul III, care este "reprezentat diferit" de adulții semnificativi (părinți, profesor, psiholog), conform analizei rezultatelor, se distinge de celelalte două grupuri prin reliefarea unor aspecte problematice în personalitatea copiilor. Lipsa de asemănare între reprezentările adulților semnificativi are un impact negativ atît asupra stimei de sine a copiilor,cît și asupra motivației școlare. Considerăm că discordanța dintre reprezentările adulților semnificativi induce un anumit grad de confuzie, copilul fiind solicitat să se implice într-o procedură de elaborare a acestei diferențe prin prisma căreia care îl văd adulții. În virtutea vîrstei sale, copilul nu are suficientă capacitate de elaborare a acestei realități.

Tabelul 1. **Datele materialului psihologic repartizat conform grupurilor de copii**

Nr.	Sursa	Grupul I (5 copii) adulţii semnificativi au o ”reprezentare apropiată” a copilului	Grupul II (5 copii) mama are o ”reprezentare diferită” a copilului	Grupul III (2 copii) adulţii semnificativi au o ”reprezentare diferită” a copilului
1.	**Trăsăturile pozitive de personalitate dominante ale copiilor conform chestionarului de personalitate Cattell**	1. Cooperare 2. Sociabilitate 3. Amabilitate 4. Sinceritate 5. Tandreţe 6. Sensibilitate 7. Aptitudini estetice 8. Responsabilitate 9. Conştiinciozitate 10. Punctualitate 11. Autocontrol înalt 12. Bună înţelegere a normelor sociale	1. Conformism 2. Sensibilitate 3. Tandreţe 4. Cu aptitudini estetice 5. Sensibilitate faţă de critică 6. Lipsa sentimentului de siguranţă 7. Capacitate înaltă de autocontrol 8. Adaptare socială	Conformism
	Trăsăturile negative de personalitate dominante ale copiilor conform chestionarului de personalitate Cattell	1. Sentimente de culpabilitate 2. Dependenţă 3. Lipsa de răbdare 4. Capacitatea de a reacţiona puternic la factorii externi 5. Anxietate 6. Neliniște	1. Dependenţă de adult şi alţi copii 2. Naivitate 3. Nivel inferior de formare a funcţiilor intelectuale 4. Timiditate 5. Sensibilitate la critică 6. Ostilitate 7. Izolare 8. Interese limitate 9. Anxietate 10. Frustrare 11. Iritabilitate	1. Instabilitate emoţională 2. Anxietate 3. Evitarea responsabilităţilor 4. Nerăbdarea 5. Timiditatea 6. Incapacitatea de relaţionare cu ceilalţi
2.	**Testul ”Desenul persoanei”**	1. Capacitate înaltă de exprimare emoţiilor şi sentimentelor 2. Dorinţe puternice de a realiza ceva, de a atinge scopurile propuse	1. Nevoia de afecţiune, securitate, susţinere 2. Dorinţa de socializare	1. Lipsa încrederii în ceilalţi 2. Nevoia de siguranţă şi stabilitate
3.	**Trăsăturile dominante conform descrierilor adulţilor semnificativi (părinte, profesor)**	1. Responsabilitate; 2. Amabilitate; 3. Bunăvoință; 4. Interes față de lucrurile noi.	1. Sensibilitate față de critică; 2. Dependență de ceilalți, 3. Disciplină.	1. Nervozitate; 2. Iresponsabilitate; 3. Capacitate slabă de a controla emoțiile; 4. Dependența de adulți și semeni; 5. Incapacitate de a face față criticii; 6. Bunăvoință
4.	**Testul ”Scăriţa”**	5 copii au nivel mediu de autoapreciere. La 2 copii există diferențe nesemnificative în treptele la care au fost plasați copii de către adulții semnificativi. La 3 copii nu există astfel de diferențe.	3 copii au nivel mediu de autoapreciere 2 copii au nivel scăzut al stimei de sine La 4 din 5 copii, nivelurile indicate de părinți și profesor sunt apropiate, însă la 1 copil sunt diferențe semnificative între niveluri.	1 copil - nivel scăzut de autoapreciere, iar părintele și profesorul au indicat trepte diferite la care ar plasa copilul. 1 copil nivel mediu de autoapreciere. Nu există diferențe semnificative între nivelurile percepute de părinte și profesor.
5.	**Media notelor anuale a grupului**	9,4	9,6	8,5

Cercetarea scoate relevă prezența și specificul „reprezentării îndepărtate a părintelui”. Această reprezentare parentală diferită de reprezentarea celorlalți adulți este caracterizată prin:

- Tendințe de idealizare;
- Tendințe de devalorizare;
- Reprezentare slabă/eronată a realității psihice a copilului.

Primele două tendințe țin de fenomenul clivajului, acesta desemnînd în literatura psihanalitică un proces psihic inconștient, care separă în mod activ unele de altele sentimente, reprezentări contradictorii ale Sinelui sau reprezentări de obiect (G. O. Gabbard, 2006).Clivajul este un mecanism timpuriu de apărare care este absolut normal la începutul vieții sau ulterior în situații marcate de conflicte puternice, ambivalență, angoasă, dar care este bine să-și restrîngă aria de funcționare odată cu maturizarea psihică a individului. Atunci cînd clivajul predomină la o vîrsta matură, el se manifestă prin incapacitatea individului de a percepe integru o persoană - cu calitățile și viciile sale, prin împărțirea strictă a oamenilor în “buni” și “răi”, prin tendința de a devaloriza sau idealiza celelalte persoane, incapacitatea de a vedea binele și răul atît la propria persoană, cît și la ceilalți, dificultăți în trăirea sentimentelor ambivalente. În cazul cercetării noastre putem presupune prezența unei reprezentări clivate din partea părintelui cu reprezentare diferită. Acesta nu se raportează la copil în termenii realității obiective, dar mai mult în termenii propriilor proiecții – negative sau pozitive.

Concluzii

În urma cercetării am stabilit că copiii cu ”reprezentări apropiate” ale adulților semnificativi au o funcționare psihologică bună. Putem presupune că în cazul acestor copii atît mama,cît și profesoara, sunt în contact cu realitatea psihologică a acestora și, respectiv, au un comportament adecvat în relație cu copilul. La rîndul său, copilul nu este impus să elaboreze confuzia privind diferențele dintre felul în care este perceput de adulți. În urma analizei rezultatelor obținute am observat că toți copiii din acest grup au un nivel mediu al stimei de sine, au relații de prietenie aproape cu toți colegii și reușită școlară foarte bună.

Am remarcat prezența unor tendințe de idealizare/devalorizare în descrierea părinților (mamelor) care au o ”reprezentare diferită” a copiilor. Aceste tendințe influențează negativ personalitatea copilului determinînd lipsa de încredere în propriile capacități, dependență față de părerile și aprecierile celorlalți, sentiment de vinovăție pentru necorespunderea cu așteptările mamei. Copiii idealizați sau devalorizați de părinți sunt incapabili să accepte propriile defecte ca atare.

”Reprezentarea diferită” a adulților semnificativi (părinte, profesor, psiholog) are impact negativ asupra funcționalității personalității copilului, fapt ce confirmă ipoteza specifică a cercetării. Copilul percepe mediul ca fiind insecurizant și incongruent, și drept urmare manifestă capacitate redusă de autocontrol, este incapabil să facă față criticii din cauza neîncrederii în sine.

Cercetarea noastră a identificat un șir de probleme care necesită o analiză mai aprofundată: problema mecanismelor de formare a ”reprezentărilor diferite” a adulților semnificativi privind copilul, problema legăturii dintre trăsăturile de personalitate a părinților și profesorilor cu cele ale copiilor, problema legăturii dintre trăsăturile de personalitate a copiilor și stilurile parentale de educație/stilurile de predare a profesorilor. Pornind de la realitatea psihologică a părintelui cu reprezentare ”diferită”, ar fi interesant să cercetăm profilul psihologic al acestui părinte și specificul relației părinte-copil, felul în care s-a construit această reprezentare din partea părintelui, felul în care psihologul școlar, pedagogul poate să ajute părintele să-și construiască o reprezentare mai apropiată de realitatea psihică caracteristică copilului.

Pentru lucrul psihologului școlar cu părintele purtător al acestei ”reprezentări diferite” am putea recomanda anumite strategii de lucru:

- Lucrul psihologului direcționat spre ajutorul acordat părintelui în a deveni ”părinte suficient de bun”, dacă e să parafrazăm textul winnicottian: susținerea părintelui în acceptarea greșelilor în educație, diminuarea și analiza cerințelor înalte față de sine ca părinte, dar și față de copil;
- Analiza parcursului existențial al părintelui – a conflictelor, frustrărilor, nerealizărilor, pentru a evita proiectarea acestor problematici asupra copilului;
- Conștientizarea conflictelor privind rolul de părinte și procesul de parentalizare.

Bibliografie

1. Ada Abraham, Desenul persoanei. Testul Machover, Editura Profex, București, 2006.
2. Adrian Neculau, Psihologie socială. Aspecte Contemporane, POLIROM laşi, 1996.
3. S. Lebovici, L’arbre de vie. Elements de la psychopatologie du bebe. Eres, RamonvilleSaint-Ange, 1998.
4. Б.Г. Мещеряков, В.П. Зинченко, Большой психологический словарь. Olma-PressInvest, 2003
5. А.А. Рукавишников, М.В. Соколова, Факторныйличностныйопросник Р. Кеттелла. Руководство по использованию, СПб, 1995)
6. Марцинсковская Т.Д., Диагностикапсихическогоразвитиядетей. Пособие по практической психологии. ЛИНКА-ПРЕСС, 1997
7. Winnicott D., Opera 3. Natura umană, Editura Trei, Bucureşti, 2004, p. 139

ДЕПРЕССИЯ И АУТОАГРЕССИЯ ПРИ РАССТРОЙСТВАХ ШИЗОФРЕНИЧЕСКОГО СПЕКТРА И ОТНОШЕНИЕ К РЕЛИГИИ

С.Н. Осколкова

Отделение эндогенных психозов ФГБУ «ГНЦ и ССП им. В.П. Сербского» Минздравсоцразвития, Москва, Россия

Summary

Depression and autoagression in case of schizophrenia spectrum disorders and attitude towards religion

Total of 148 patients with schizophrenia spectrum disorders (schizotypal disorder and schizotypal personality disorder, according to ICD-10) were examined, using a combination of methods, during a stationary forensic medical examination. All examined patients were religious, all had a history of depressive state, of varying severity, autoagressive actions or tendencies, including unconscious ones (subconsciously seeking injuries or death). In general, passive variants of autoagression were more typical for the expertise subjects with schizotypal disorder, in comparison to the subjects with schizotypal personality disorder. But in case of the latter, religiosity was significantly (statistically-valid) more evident, so much so that in some cases it got the shape of hysteria. Positive correlations were exposed between the frequency of autoagression in both variants of examined disorders and the intensity of hope for help from Higher powers (results obtained through goal-oriented enquiries). Considering the significance of religiosity for the manifestations of psychopathology in case of schizophrenia spectrum disorders, more wide use of methods of psychoanalysis in their therapy seems to be rational.